

Echte Vikingvrouwen? De verbeelding van vrouwen in History Channel's *Vikings*

Siska van der Plas (student)

Inleiding

In de moderne, populaire cultuur worden Vikingen gewoonlijk afgeschilderd als barbaarse, uiterst gewelddadige mannen die moordend en plunderend door Europa rondtrokken.¹ Het laatste product in dit genre is de populaire, door History Channel geproduceerde, serie *Vikings*, waarvan sinds 2013 vijf seizoenen zijn verschenen. Met gemiddeld 7.8 miljoen kijkers per aflevering is *Vikings* een invloedrijke serie, die een groot publiek introduceert aan de geschiedenis van Vikingen.² Naast veel krijgsgeweld toont de televisieserie ook het dagelijkse leven van de Vikingen in de fictieve nederzetting Kattegat, waar grote delen van het verhaal zich afspelen.³

Een interessante vraag vanuit het oogpunt van de studie van (neo)mediëvismen is in hoeverre en in welke opzichten het ogenschijnlijke clichébeeld van Vikingen, dat de kijker in *Vikings* wordt voorgeschoteld, spooft met actuele wetenschappelijke kennis van de Oudnoordse samenleving. Die vraag raakt uiteraard aan de intenties van de makers van de televisieserie: streven zij historische authenticiteit na – en, zo ja, met welke bedoeling – of is de hele serie fantasie? In verschillende interviews beweert de scenarioschrijver, Michael Hirst, dat van het eerste sprake is:

Everything I do starts with historical research. My historical advisor Justin Pollard provides me with a lot of material and I read a lot (...) although I begin everything with historical fact, I

¹ Joanna Katerzyna Puchalska, 'Vikings Television Series: When History and Myth Intermingle', *The Polish Journal of the Arts and Culture* 15:3 (2015) 89-105: 91-92.

² Joe Otterson, "Vikings' Renewed for Season 6 at History Ahead of Season 5 Premiere", *Variety*, 12 september 2017. <https://variety.com/2017/tv/news/vikings-renewed-season-6-history-season-5-premiere-1202554570/>, geraadpleegd 25 april 2019.

³ In *Vikings* is Kattegat een nederzetting in het zuiden van Noorwegen. Kattegat is in werkelijkheid een zeestraat tussen Denemarken en Zweden. Zie: Terri Mapes, 'The Real Kattegat: Home of the "Vikings"', *Tripsavvy*, 20 oktober 2018. <https://www.tripsavvy.com/where-and-what-is-the-kattegat-1626687>, geraadpleegd 24 januari 2019.

have to take those facts for a walk and develop characters beyond the historical record (...). I tried very hard not to be too inventive. We wanted everything to remain as authentic as possible (...). You can't always say whether it's *accurate*, because nobody knows, but you can ask whether it's plausible.⁴

Interessant in deze verklaring is het onderscheid tussen accuratesse en authenticiteit. Het is de makers van *Vikings* niet te doen om historische accuratesse, want dat zou de creativiteit te veel in de weg staan, maar om authenticiteit. Het eerste verwijst meer naar het precies volgen van beschikbare bronnen, het tweede naar het stijlvol oproepen van een juiste *period look*, dat wil zeggen: een verbeelding van een specifieke historische periode die ook professionele specialisten kan overtuigen.

Dit artikel gaat de authenticiteitsclaim van Hirst testen aan één narratief aspect uit *Vikings*, namelijk de rollen die in de serie aan vrouwen zijn toebedeeld. Dit narratief wordt vergeleken met wat we weten over de positie van vrouwen in de Oudnoordse samenleving op basis van middeleeuwse bronnen. Daarbij is het van wezenlijk belang om een onderscheid te maken tussen sagen en niet-literaire bronnen, zoals wetsteksten en archeologica. Beide verhouden zich op fundamenteel verschillende wijze tot de historische werkelijkheid. Bij de eerste gaat het om gefictionaliseerde representatie, bij de tweede om objectiverende representatie.

In dit artikel zal eerst gekeken worden naar vrouwbeelden in de Oudnoordse sagen; welke rollen krijgen vrouwen hier aangemeten en maakt *Vikings* gebruik van deze fictieve vrouwbeelden in de televisieserie? Vervolgens worden de posities en rollen van vrouwen in de Oudnoordse samenleving besproken aan de hand van wetenschappelijke bronnen, en wordt geanalyseerd hoe deze terugkeren in *Vikings*. Aandacht gaat hierin uit naar zaken die het dagelijks leven beïnvloedden, zoals het leven binnenshuis, het geloofsleven, huwelijk en seksualiteit, maar ook de publieke sfeer, met handel en politiek. Deze analyse beperkt zich tot tekstuele bronnen. Op deze manier wordt de vraag beantwoord in hoeverre het beeld dat *Vikings* schetst van de posities van vrouwen in de Vikingsamenleving authentiek is en in overeenstemming met hedendaagse historische kennis. Voordat deze vraag

⁴ 'Vikings: an interview with the show's creator and writer Michael Hirst', *History Extra*, 7 juni 2016. <https://www.historyextra.com/period/viking/vikings-an-interview-with-the-shows-creator-and-writer-michael-hirst/>, geraadpleegd 12 november 2018.

wordt onderzocht, wordt begonnen met een kort exposé over de Scandinavische wereld in de periode van de Vikingen, die de contextuele achtergrond vormt van wat zich in *Vikings* afspeelt.

De Vikingperiode: van Scandinavië tot IJsland

Scandinavië werd in de Vikingperiode (ca. 750-1100 na Chr.)⁵ gekenmerkt door een sterk homogene cultuur – met enkele regionale verschillen – en een gezamenlijke taal, de *dönske tunga*.⁶ De Vikingsamenleving was een overwegend orale samenleving, waar voor de beperkte schriftelijke communicatie het runenalfabet, de *fupark*, werd gebruikt.⁷ Daarnaast deelden de Scandinavische landen een polytheïstische religie met offerrituëlen aan de goden, van wie de belangrijkste Odin, Thor en Freyr waren.⁸ In deze cultuur waren vrijheid en eer, persoonlijke eer maar vooral ook de eer van de *att*, of clan, belangrijke waarden die beschermd moesten worden.⁹

Aan het begin van de achtste eeuw waren er verschillende, kleine koninkrijken die een sterke hiërarchie kenden, met aan de top een aristocratie van koningen (*konungar*), grote adellijke heren (*jarls*) en lokale hoofdmannen (*godar*).¹⁰ Onder de aristocratie vormden 'gewone' vrije mannen een groot deel

⁵ Judith Jesch pleit in haar boek, *The Viking Diaspora*, voor een aangepaste tijdsaanduiding van de Vikingperiode. Ze stelt voor om het begin terug te schuiven van 793 (de aanval op Lindisfarne) naar ca. 750, vanwege de aanloop die er moet zijn geweest in Scandinavië op deze aanval. Daarnaast stelt ze voor om ca. 1100 als eindpunt te nemen, vanwege de grote religieuze, en daarmee culturele veranderingen, die in Scandinavië plaatsvonden met de komst van het christendom. Zie: Judith Jesch, *The Viking Diaspora* (Londen 2015) 8-10.

⁶ Orri Vésteinsson, 'Archeology of Economy and Society', in: Rory McTurk ed., *A Companion to Old Norse-Icelandic Literature and Culture* (Malden 2005) 7-26.

⁷ Henrik Williams, 'Runes', in: L. Stefan Brink en Neil Price ed., *The Viking World* (New York 2012), 281-209: 281-282.

⁸ F. Donald Logan, *The Vikings in History* (3de editie: Abingdon 2005) 9.

⁹ Liv Helga Dommasnes, 'Women, Kinship, and the Basis of Power in the Norwegian Viking Age', in: Ross Samson ed., *Social Approaches to Viking Studies* (Glasgow 1991) 65-73: 69.

¹⁰ Stefan Brink, 'Law and society: politics and legal customs in Viking Scandinavia', in: Stefan Brink en Neil Price ed., *The Viking World* (New York, 2012) 23-31: 23-24; Peter Foote en David M. Wilson, *The Viking Achievement: The Society and Culture of Early Medieval Scandinavia* (Londen 1970) 66-67.

van de samenleving. Deze groep bestond grotendeels uit boeren, maar ook handelaren, ambachtslieden en professionele krijgers maakten er deel van uit.¹¹ Een vrije man genoot het recht om deel te nemen aan lokale wetgeving, rechtspraak en bestuur in de zogenaamde *Binger* of ‘dingen’. Helemaal onderaan op de maatschappelijke ladder stonden de slaven (*thralls*).¹²

Zucht tot roof en plundering, uitgelokt door de relatieve rijkdom van de christelijke koninkrijken in het Westen is lang gezien als voornaamste motief van de Vikingtochten, maar sinds de jaren zeventig is dat beeld gekanteld. Meerdere factoren droegen bij aan wat de ‘Viking diaspora’ is gaan heten, variërend van landhonger door de beperkte beschikbaarheid van geschikte landbouwgrond thuis en het in stand houden van lang bestaande internationale handelscontacten tot binnenlandse machtscompetitie tussen aristocratische clans, die regelmatig verliezers opleverden die vervolgens hun heil elders zochten.¹³ Dat elders lag om te beginnen in de kustgebieden van het zuidelijke deel van de Noordzee (Angelsaksisch Engeland, de Friese en Vlaamse kusten, het mondingsgebied van de Seine), maar weldra ook daarbuiten: in Ierland, richting de Baltische kust en de stroomgebieden van de grote Russische rivieren. Ten slotte migreerden Vikingen naar onbewoonde eilanden in de noordelijke Noordzee en Atlantische Oceaan, in het bijzonder de Schotse eilanden, de Faeröer en IJsland.¹⁴ De Vikingsamenleving op IJsland bracht een rijke literaire traditie voort die meer vertelt over de Vikingperiode, namelijk de Oudnoordse sagen.¹⁵

Vikings en de verhaalstof van sagen en geschiedwerken

De tv-serie *Vikings* is niet te beschouwen als complete fantasie. Het is gebaseerd op de verhaalstof rond Ragnar Lothbrok, een legendarische koning

¹¹ Else Roesdahl en Preben Meulengracht Sørensen, ‘Viking Culture’, in: Knut Helle ed., *The Cambridge History of Scandinavia. Volume I: Prehistory to 1520* (Cambridge 2003) 121-146: 126-127.

¹² Else Roesdahl, *The Vikings* (2e editie: Londen 1970) 53.

¹³ Jesch, *The Viking Diaspora*, 200; Stefan Brink, ‘Who were the Vikings?’ in: Stefan Brink en Neil Price ed., *The Viking World* (New York 2012) 4-7: 4; Logan, *The Vikings in History*, 10.

¹⁴ Jesch, *The Viking Diaspora*, 24-27; Jesse L. Byock, *Viking Age Iceland* (Londen 2002) 72-82.

¹⁵ Jesch, *The Viking Diaspora*, 199.

uit Zuid-Scandinavië. De belangrijkste personages en gebeurtenissen hebben een historische basis, maar deze is problematisch vanuit het oogpunt van historiciteit. De middeleeuwse bronnen die ons informeren over Ragnar Lothbrok bestaan namelijk uit sagen en sage-achtige delen van geschiedwerken die geenszins te beschouwen zijn als directe en betrouwbare verslagen van wat mogelijk ooit in werkelijkheid is gebeurd en die bovendien overduidelijk allerlei mythische elementen bevatten. Daar komt nog bij dat de makers van *Vikings* heel vrij met dit sagenmateriaal zijn omgesprongen.¹⁶

Binnen de Oudnoordse sagen onderscheidt men gewoonlijk verschillende subgenres, waarvan de oudste, de *fornaldarsögur* ('vooroudersagen'), vooral legendarische vertelstof bevatten. Hiertoe worden ook de sagen over Ragnar Lothbrok en zijn nazaten – de *Ragnars saga loðbrókar* en de *Þáttr af Ragnars sonum* - gerekend. Iets jonger zijn de *konungasögur* ('koningssagen') en de *Íslendingasögur* ('IJslandse sagen').¹⁷ De verhaalstof in deze drie subgenres zou zijn oorsprong hebben in de Vikingperiode, terwijl de sagen pas in de dertiende eeuw op schrift zijn gesteld.¹⁸ De vraag is of ze toen zijn 'bedacht' of dat ze werkelijk teruggaan op oudere vertelstof die eeuwenlang mondeling is overgeleverd.¹⁹

Belangrijke andere informatie over Ragnar Lothbrok en zijn clan is te vinden in het negende boek van de oudste 'nationale' geschiedenis van Denemarken, de *Gesta Danorum* van Saxo Grammaticus, die omstreeks 1200 is geschreven. Ondanks dat de laatste boeken in de *Gesta* goed historisch gedocumenteerde werken zijn, ligt de oorsprong van de eerste tien delen van

¹⁶ Zie: Puchalska, 'Vikings Television Series'; Dominic Tromans, 'The Making of a Legend: *The Saga of Ragnar Lothbrok* and the TV series 'Vikings''. https://www.academia.edu/13236355/The_Making_of_a_Legend_The_Saga_of_Ragnar_Lothbrok_and_the_TV_series_Vikings_, geraadpleegd 8 maart 2018.

¹⁷ Recent hierover is Matthew Driscoll et al. eds, *The legendary legacy. Transmission and reception of the Fornaldarsögur Nordurlanda* (Odense 2018).

¹⁸ Lars Lönnroth, 'The Icelandic sagas', in: Stefan Brink en Neil Price ed., *The Viking World* (New York 2012), 304-301: 304.

¹⁹ Er hebben lang twee verschillende opvattingen geheerst over de oorsprong van de sagen, namelijk de *freeprose theory* en de *bookprose theory*. In de *freeprose theory* wordt gesteld dat de verhalen in de sagen van generatie op generatie mondeling werden doorgegeven voordat na de Vikingperiode op schrift werden gesteld. De *bookprose theory* stelt echter dat de sagen laatmiddeleeuwse creaties zijn die slechts gedeeltelijk gebaseerd zijn op orale tradities uit de Vikingperiode. Zie: Lönnroth, 'The Icelandic sagas', 306.

dit werk, waaronder het boek over Ragnar Lothbrok, in legendarische verhalen die mogelijk gebaseerd zijn op de *fornaldarsögur*.²⁰

In dit legendarische materiaal, de sagen en de *Gesta*, wordt Ragnar Lothbrok gepresenteerd als de zoon van de koning van Denemarken en Zweden. Hij onderneemt verschillende krijgstochten naar Angelsaksisch Engeland en naar Francia, het rijk van de Franken. Tijdens zijn laatste expeditie naar Engeland valt hij in handen van de koning van Northumbrië, die hem in een kuil vol gifslangen laat gooien. Later zouden Ragnars zonen de dood van hun vader wreken door met een groot leger Engeland binnen te vallen.²¹

Ook de twee vrouwelijke hoofdpersonen uit *Vikings* – Lagertha en Aslaug - vinden hun basis in de sagen. Lagertha wordt in boek IX van de *Gesta Danorum* geïntroduceerd als een ‘schildmaagd’, een ‘*skilled female fighter, who bore a man’s temper in a girl’s body*’.²² Lagertha vecht mee in Ragnars leger in Noorwegen en wanneer hij haar adellijke afkomst ontdekt, probeert hij haar te huwen. Lagertha wil dit echter niet en verzint een list: ze nodigt hem bij haar thuis uit, maar laat een wilde beer en hond haar terrein bewaken. Ragnar weet de beesten te doden en haalt Lagertha over om met hem te trouwen. Na drie jaar verlaat Ragnar haar voor een Zweedse prinses, Thora. Wanneer Ragnar zijn machtspositie dreigt te verliezen aan een andere koning die zijn gebieden binnenvalt, blijft Lagertha trouw aan hem. Samen met hun zoon Fridlev en haar nieuwe echtgenoot komt zij Ragnar te hulp met een grote vloot. Als ze terugkeren, vermoordt Lagertha haar nieuwe man en neemt zij zijn land en zijn machtspositie over: ‘*This woman (...) found it pleasanter to govern a realm alone than share her fortunes of her husband*’.²³

²⁰ Karsten Friis-Jensen, *Saxo Grammaticus as Latin poet: Studies in the verse passages of the Gesta Danorum* (Rome 1987) 11. Voor dit onderzoek is gebruik gemaakt van de recente Engelse vertaling van boek IX door Peter Fisher, in: Karsten Friis-Jensen ed., *Saxo Grammaticus – Gesta Danorum: The History of the Danes. Volume I* (Oxford 2015) 626-677.

²¹ Dit is te lezen in de *Gesta Danorum* en de sagen over Ragnar Lothbrok. Zie hiervoor Fisher vert. ‘Book Nine’, in: Karsten Friis-Jensen ed., *Saxo Grammaticus – Gesta Danorum: The History of the Danes Volume I* (Oxford 2015) 626-677; Ben Waggoner vert., ‘The Saga of Ragnar Lodbrok and his Sons’, in: idem ed., *The Sagas of Ragnars Lodbrok* (New Haven 2009) 2-41; Ben Waggoner vert., ‘Tale of Ragnar’s Sons’, in: idem ed., *The Sagas of Ragnar Lodbrok* (New Haven 2009) 64-73.

²² Fisher vert., ‘Book Nine’, 633.

²³ Ibidem, 637-639.

Aslaug komt in de twee belangrijkste sagen over Ragnar Lothbrok voor, zowel in *Dáttir af Ragnars sonum* als in *Ragnars saga loðbrókar*.²⁴ De laatste begint met een verhaal over Aslaugs afkomst; hoe zij als dochter van de legendarische drakendoder Sigurd/Siegfried en Brunhilde, onder de naam Kraka werd geadopteerd door het boerenechtpaar Aki en Grima. In Noorwegen ontmoet zij Ragnar, die haar huwt. Als Ragnar haar wil verlaten voor een prinses – hij denkt dat Kraka slechts een boerendochter is – onthult Kraka haar ware identiteit. Ragnar gelooft haar niet, waarop Kraka/Aslaug voorspelt dat hun volgende zoon geboren wordt met het teken van zijn grootvader (de draak) in zijn oog. De jongen wordt inderdaad geboren met de beeltenis van een draak in zijn iris en Ragnar blijft bij Aslaug.²⁵ Wanneer Ragnar zijn roem wil vergroten door Engeland te veroveren, waarschuwt Aslaug hem; in een visioen zag zij zijn schepen vergaan. Ragnar luistert niet en vlak voor de kust lijden zijn Vikingen schipbreuk. Ragnar zelf overleeft het, maar valt in handen van koning Ælla van Northumbrië, die hem laat executeren.

Volgens de Deens-Amerikaanse mediëviste Jenny Jochens vervullen enkele vrouwen in de Oudnoordse sagen bijzondere (want niet meteen ‘vrouwelijke’) rollen. Jochens maakt een onderscheid tussen vier verschillende rollen voor vrouwen: die van strijder, zieneres, wreekster en ‘aanmaner’.²⁶ Aan dit rijtje zou ik één rol willen toevoegen, namelijk die van de vrouwelijke heerser.

²⁴ De *Ragnars saga loðbrókar* en de *Dáttir af Ragnars sonum* vertellen ons beide nagenoeg hetzelfde verhaal over Ragnar Lodbrok, de zoon van koning Hring van Denemarken. Na de dood van zijn vader volgt Ragnar hem op en trekt hij naar Götaland. Hier doodt hij een grote, monsterlijke slang die de regio terroriseerde en trouwt met prinses Thora. Zij krijgen twee zonen, Eirik en Agnar, en als Thora sterft, laat Ragnar zijn koninkrijk achter in hun handen om zelf te roven en te plunderen. In Noorwegen komt Ragnar Kraka tegen. Samen krijgen zij meerdere zonen die ook grote krijgers en leiders worden. Uiteindelijk vindt Ragnar zijn dood in de slangenkuil van koning Ælle van Northumbrië. Zijn zonen nemen wraak op zijn dood. De sagen eindigen met enkele stukken over de reizen en faam van deze zonen en hun verdere nageslacht. Voor dit onderzoek is gebruik gemaakt van een Engelse vertaling van de *Ragnars saga loðbrókar*, namelijk: Waggoner vert., ‘The Saga of Ragnar Lodbrok and his Sons’. Daarnaast wordt voor de *Dáttir af Ragnars sonum* eveneens een Engelse vertaling gebruikt, namelijk: Waggoner vert., ‘Tale of Ragnar’s Sons’.

²⁵ Waggoner vert., ‘The Saga of Ragnar Lodbrok and his Sons’, 14-17.

²⁶ Deze vier categorieën worden besproken in Jenny Jochens, *Old Norse Images of Women* (Philadelphia 1996).

In de sagen komen vrouwelijke strijders voor. Dit zijn de *skjaldmeyjar* of schildmaagden.²⁷ Deze vrouwen betraden de traditioneel masculiene sfeer van krijt en slagveld, en namen daarmee een mannelijke rol aan.²⁸ Schildmaagden bleven bij voorkeur ongehuwd, omdat ze met een huwelijk weer teruggedrongen zouden worden in een feminiene rol – die van onderdanige echtgenote. Hun maagdelijkheid zou hen sterk maken en met een huwelijk zou die kracht verloren gaan.²⁹ De sagen verhalen ook van ongehuwde vrouwen van koninklijken bloede die hun land eigenhandig regeerden en huwelijkskandidaten – zowel verbaal als fysiek – hardhandig afwezen teneinde niet onder de plak van een man te moeten komen.³⁰ Uiteindelijk komt er toch een held op de proppen die een dergelijke vrouwelijke heerser tot een huwelijk weet te dwingen en daarmee haar macht breekt, dit gebeurde bijvoorbeeld bij Siegfried en Brunhild.³¹ Deze krachtvrouwen staan bekend als *meykongr*, wat letterlijk ‘maagdelijke koning’ betekent; het benadrukt hun zelfstandige heerschappij en hun ongehuwde staat.³² Het kwam ook voor dat de *meykongr* een compleet mannelijke identiteit aannam, die slechts met een huwelijk ongedaan werd gemaakt.³³

²⁷ Margaret Clunies Ross, *The Cambridge Introduction to the Old Norse-Icelandic Saga* (Cambridge 2010) 120.

²⁸ Carol J. Clover, ‘Maiden warriors and other sons’, *Journal of English and Germanic Philology* 85:1 (1986) 35-49: 36.

²⁹ Jochens, *Old Norse Images of Women*, 94.

³⁰ Jóhanna Katrín Friðriksdóttir, ‘Gender, Humor and Power in Old Norse-Icelandic Literature’, in: Anna Foka en Jonas Liljequist ed., *Laughter, Humor and the (Un) Making of Gender. Historical and Cultural Perspectives* (New York 2015) 211-228: 219; Jochens, *Old Norse Images of Women*, 102.

³¹ Lise Præstgaard Andersen, ‘On Valkyries, shield-maidens and other armed women in Old Norse sources and Saxo Grammaticus’, in: Rudolf Simek en Wilhelm Heizmann ed., *Mythological Women: Studies in Memory of Lotte Motz, 1922-1997* (Wenen 2002) 291-318: 294-295.

³² Jóhanna Katrín Friðriksdóttir, *Women in Old Norse Literature: Bodies, Words and Power* (New York 2013) 107.

³³ De *Hrólfs saga Gautrekssonar* vertelt over een dergelijk geval. Hrólfr is op zoek naar een koninklijke bruid en in zijn zoektocht komt hij in Zweden aan, waar een vrouw heerst over een derde van het land. Deze vrouw, Þornbjörg, heeft hierbij een mannelijke identiteit aangenomen. Zijzelf en haar onderdanen refereren naar haar als een man, ze kleedt zich als een man en wordt Þórbergr genoemd. Het lukt Hrólfr om Þórbergr te breken en met een huwelijk keert zij van haar mannelijke rol terug naar een vrouwelijke rol. Ze wordt weer Þornbjörg en regeert niet langer zelf over haar

Een andere rol die bijzondere vrouwen in de sagen wordt aangemeten is die van zieneres (*völva*). In de Oudnoordse cultuur werd geloofd dat vrouwen voorspellende gaven hadden, maar in de sagen worden aan *völvur* vaak ook andere magische krachten toegeschreven.³⁴ Opmerkelijk ten slotte, is de actieve rol die vrouwen in sagen kunnen spelen bij het voltrekken van bloedwraak, of het aanzetten daartoe – opmerkelijk omdat het hierbij gaat om een actiedomein dat in de middeleeuwse samenleving exclusief gereserveerd was voor mannen. In enkele sagen komt het nochtans voor dat vrouwen zelf wraak nemen op degenen die hun eer of die van de familie hebben aangetast, of anders toch hun onwillige mannen daartoe aanzetten.³⁵ Het laatste gebeurde door middel van de *hvöt*, een toespraak waarin een vrouw een man publiekelijk uitschold – beschuldigde van lafheid, zwakte of vrouwelijk gedrag – om hem tot bloedwraak te dwingen.³⁶ Keren deze legendarische vrouwbeelden in *Vikings* terug – en zo ja, hoe?

Legendarische vrouwen in *Vikings*

In *Vikings* zijn, van alle verhalen van vrouwen, de verhalen van Lagertha en Aslaug het meest gedetailleerd ingevuld. In de televisieserie is Lagertha vanaf aflevering één de vrouw van Ragnar Lothbrok. Zij en Ragnar zijn van eenvoudige afkomst, hebben een boerderij en twee kinderen: dochter Gyda en zoon Bjorn. Voor hun huwelijk was Lagertha een schildmaagd, en hoewel eerst geïmpliceerd wordt dat zij haar wapens heeft neergelegd,³⁷ zien we Lagertha vanaf aflevering drie – waarin ze met Ragnars mannen gaat plunderen in Engeland – met grote regelmaat terug als krijger.³⁸ Het huwelijk tussen Lagertha en Ragnar loopt uiteindelijk stuk, maar het is Lagertha die

land. Zie: Friðriksdóttir, 'Gender, Humor, and Power in Old Norse-Icelandic Literature', 220-222.

³⁴ Friðriksdóttir, *Women in Old Norse Literature*, 29; Jochens, *Old Norse Images of Women*, 41.

³⁵ Judy Quinn, 'Women in Old Norse Poetry and Sagas', in: Rory McTurk ed., *A Companion to Old Norse-Icelandic Literature and Culture* (Malden 2005) 518-535: 518-519.

³⁶ Friðriksdóttir, 'Gender, Humor, and Power in Old Norse-Icelandic Literature', 213; Ben Raffield, Neil Price en Mark Collard, 'Polygyny, Concubinage, and the Social Lives of Women in Viking-Age Scandinavia', *Viking and Medieval Scandinavia* 13 (2017) 165-209: 192.

³⁷ 'Rites of Passage', *Vikings* seizoen 1, aflevering 1, History Channel, 3 maart 2013.

³⁸ 'Dispossessed', *Vikings* seizoen 1, aflevering 1, History Channel, 17 maart 2013.

van Ragnar scheidt.³⁹ Wanneer Kattegat is ingenomen komt zij Ragnar echter te hulp. Tegen het bevel van haar nieuwe echtgenoot *earl* Sigvard in, neemt zij zijn krijgers en Bjorn mee.⁴⁰ Teruggekeerd in Hedeby doodt zij haar echtgenoot wanneer hij haar publiekelijk te schande maakt en neemt ze, als *earl* Ingstad, zijn land en machtspositie over.⁴¹ In *Vikings* zien we hoe Lagertha plundert,⁴² relaties aangaat,⁴³ haar macht beschermt en uitbreidt.⁴⁴ Uiteindelijk eindigt ze als heersend koningin over Kattegat.⁴⁵ In de televisieserie wordt Lagertha neergezet als een sterke, ambitieuze vrouw die vooral andere vrouwen om zich heen verzamelt en steunt.

Aslaug wordt tegen het einde van seizoen één geïntroduceerd wanneer zij Ragnar ontmoet - deels zoals in de sagen wordt beschreven. In seizoen twee komt Aslaug naar Kattegat en blijkt ze zwanger te zijn van Ragnar. Dit is een reden voor Lagertha om van Ragnar te scheiden, die dan met Aslaug trouwt.⁴⁶ In *Vikings* wordt Aslaug neergezet als een *völva* en zien we haar optreden als aanmaner.⁴⁷ Aslaug leidt in de serie echter nooit een leger zoals ze in de sagen doet; ze stelt juist meerdere keren in *Vikings* dat zij in dat opzicht niets op haar ouders lijkt, die beiden grote krijgers waren. Verder speelt Aslaug in *Vikings*, net als Lagertha, een uitgebreidere rol dan in de sagen. We zien hoe zij Ragnars publieke taken overneemt in zijn afwezigheid, hoe ze een affaire begint,⁴⁸ en dat zij ambities heeft om zelfstandig over

³⁹ 'Brother's War', *Vikings* seizoen 2, aflevering 1, History Channel, 17 maart 2014.

⁴⁰ 'Eye for an Eye', *Vikings* seizoen 2, aflevering 4, History Channel, 20 maart 2014.

⁴¹ 'Unforgiven', *Vikings* seizoen 2, aflevering 6, History Channel, 3 april 2014.

⁴² 'Boneless', *Vikings* seizoen 2, aflevering 8, History Channel, 17 april 2014; 'To the Gates!', *Vikings* seizoen 3, aflevering 8, History Channel, 9 april 2015; 'The Profit and the Loss', *Vikings* seizoen 4.1, aflevering 7, History Channel, 31 maart 2016.

⁴³ 'The Outsider', *Vikings* seizoen 4.2, aflevering 11, History Channel, 30 november 2016.

⁴⁴ Dit is te zien in seizoen 4.2.

⁴⁵ 'In the Uncertain Hour Before the Morning', *Vikings* seizoen 4.2, aflevering 14, History Channel, 21 december 2016; 'Crossings', *Vikings* seizoen 4.2, aflevering 16, History Channel, 4 januari 2017

⁴⁶ 'Brother's War'.

⁴⁷ Respectievelijk: 'Invasion', *Vikings* seizoen 2, aflevering 2, History Channel, 6 maart 2014; 'Eye for an Eye'; 'The Vision', *Vikings* seizoen 4, aflevering 12, History Channel, 7 december 2016, en 'Unforgiven'.

⁴⁸ 'Scarred', *Vikings* seizoen 3, aflevering 4, History Channel, 12 maart 2015.

Kattegat te heersen.⁴⁹ Er komt een eind aan de verhaallijn van Aslaug in *Vikings* wanneer Lagertha haar vermoordt als wraak op het afpakken van haar man en leven.⁵⁰ Hirst zet Aslaug in *Vikings* neer als een intelligente, ambitieuze, maar ook jaloeze vrouw die gedurende de serie haar machtspositie probeert vast te houden en uit te breiden.

De makers van *Vikings* lijken op de hoogte te zijn van de legendarische vrouwbeelden uit de Oudnoordse sagen. Van Aslaug is vastgesteld dat zij zowel in de sagen als in de televisieserie een *völva* is; in *Vikings* is zij de enige vrouw met voorspellende gaven. Lagertha is zowel volgens de *Gesta* als in de serie een schildmaagd. In *Vikings* ontwikkelt Lagertha zich echter ook nog van een *skjaldmar* naar een *meykongr*. Na de dood van *earl* Sigvard trouwt Lagertha niet meer: ze wijst meerdere huwelijksaanzoeken af,⁵¹ doodt *earl* Kalf op de dag dat ze zouden gaan trouwen,⁵² en verkracht koning Harald wanneer deze een huwelijk voorstelt, allemaal om haar positie als zelfstandige heerseres niet te verzwakken.⁵³ Ze neemt zelfs, net als de *meykongr* in de sagen, een mannelijke naam en titel aan: *earl* Ingstad.⁵⁴

Een paar keer laat *Vikings* vrouwen als wrekers optreden. Zo doodt Lagertha Knut wanneer hij haar probeert te verkrachten,⁵⁵ Kalf omdat hij haar machtspositie heeft ingenomen en Einar vanwege zijn verraad jegens haar.⁵⁶ Ook doodt zij Aslaug uit wraak. Een andere vrouw in *Vikings*, Siggy, doodt een graaf vanwege de manier waarop hij haar dochter behandelde.⁵⁷ Ook terugkerend is de rol van de vrouw als aanzetter tot wraak, zij het niet vaak. Aslaug neemt eenmaal die rol op zich, wanneer ze Ragnar probeert aan te zetten tot wraak op *jarl* Borg.⁵⁸

Verreweg het populairste in *Vikings* is echter de rol van de vrouw als krijger, de schildmaagd. In ieder seizoen keert dit motief weer terug. Nadat Lagertha als eerste als schildmaagd is geïntroduceerd, vechten vrouwen mee

⁴⁹ 'A Good Treason', *Vikings* seizoen 4.1, aflevering 1, History Channel, 18 februari 2016.

⁵⁰ 'In the Uncertain Hour Before the Morning'.

⁵¹ 'Mercenary', *Vikings* seizoen 3, aflevering 1, History Channel, 19 februari 2015.

⁵² 'Promised', *Vikings* seizoen 4.1, aflevering 5, History Channel, 17 maart 2016.

⁵³ 'The Departed, Part 2', *Vikings* seizoen 5.1, aflevering 2, History Channel, 29 november 2017.

⁵⁴ 'Blood Eagle', *Vikings* seizoen 2, aflevering 7, History Channel, 10 april 2014.

⁵⁵ 'Trial', *Vikings* seizoen 1, aflevering 4, History Channel, 24 maart 2013.

⁵⁶ 'A Good Treason'.

⁵⁷ 'Burial of the Dead', *Vikings* seizoen 1, aflevering 6, History Channel, 7 april 2013.

⁵⁸ 'Unforgiven'.

in Wessex,⁵⁹ Mercia⁶⁰ en Northumbrië,⁶¹ maar ook in Parijs⁶² en thuis, in Scandinavië.⁶³ Alle Vikingleiders hebben vrouwelijke strijders in hun legers, maar vooral Lagertha omringt zich met schildmaagden;⁶⁴ zowel in haar persoonlijke wacht als in haar leger, en ze leidt hen in die professie op.⁶⁵ De serie suggereert dat vrouwen uit alle lagen van de samenleving mochten leren vechten en schildmaagd konden worden, zelfs slavinnen.⁶⁶ Vrouwen worden verbeeld als even kundige, zo niet betere, krijgers als mannen.⁶⁷

Vikingvrouwen op basis van wetenschappelijke bronnen

In *Vikings* is om begrijpelijke redenen veel en vrijelijk geleend uit de Oudnoordse sagen, daar spatten het avontuur en het fantastische immers vanaf. Maar wat vertelt actuele wetenschappelijke kennis over de posities van vrouwen in de vroegmiddeleeuwse Scandinavische samenleving?

De Amerikaanse filmhistorica Carol Clover concludeerde in haar studie van de Oudnoordse samenleving dat er sprake was van een *one-sex model*; hierbinnen werd slechts het mannelijke gender erkend en telde niet zozeer het onderscheid tussen man en vrouw, maar dat tussen sterk en zwak. Binnen dit model blijft een zeker verschil tussen de posities van mannen vrouwen bestaan, maar is het, wanneer de omstandigheden daarom vragen, mogelijk voor een vrouw om de plaats van een man in te nemen.⁶⁸ De gedachte is lang geweest dat het leven van vrouwen zich volledig *innan stokeks*, in de privésfeer, afspeelde, terwijl alleen mannen zich *utan stokeks*, in de publieke sfeer,

⁵⁹ 'Invasion'.

⁶⁰ 'Warrior's Fate', *Vikings* seizoen 3, aflevering 3, History Channel, 5 maart 2015.

⁶¹ 'The Prisoner', *Vikings* seizoen 5.1, aflevering 5, History Channel, 20 december 2017.

⁶² 'To the Gates!'; 'What Might Have Been', *Vikings* seizoen 4.1, aflevering 6, History Channel, 24 maart 2016; 'The Profit and the Loss'.

⁶³ 'On the Eve', *Vikings* seizoen 4.2, aflevering 19, History Channel, 25 januari 2017; 'The Joke', *Vikings* seizoen 5.1, aflevering 8, History Channel, 10 januari 2018.

⁶⁴ 'Boneless'.

⁶⁵ 'Two Journeys', *Vikings* seizoen 4.2, aflevering 13, History Channel, 14 december 2016.

⁶⁶ 'The Choice', *Vikings* seizoen 2, aflevering 9, History Channel, 24 maart 2014.

⁶⁷ 'Warrior's Fate'.

⁶⁸ Carol J. Clover, 'Regardless of Sex: Men, Women, and Power in early Northern Europe', *Representations* 44 (1993) 1-28: 11-14.

mochten manifesteren. Dit idee wordt de laatste tijd echter wat genuanceerd.⁶⁹ In deze paragraaf wordt gekeken naar de rol van vrouwen in drie verschillende domeinen: huishouden en bedrijvigheid, huwelijk en seksualiteit, en openbare functies.

Innan stoks hadden mannen en vrouwen hun eigen taken. Mannen hielden zich voornamelijk bezig met jagen, vissen, het hoeden van dieren en het bewerken van land. Vrouwen waren verantwoordelijk voor de verwerking van producten die mannen binnenbrachten: ze bereidden voedsel en weefden stoffen.⁷⁰ De vrouw was verantwoordelijk voor het aansturen van het huishouden, de bedienden en eventuele slaven.⁷¹ In de graven van vrouwen zijn met regelmaat sleutelbossen teruggevonden. Ze worden gezien als het symbool voor hun sleutelpositie binnen het huishouden, welke nog werd geaccentueerd in huishoudens waarin de man aan krijgstochten en handelsexpedities deelnam en voor lange tijd van huis was.⁷²

Vrouwen waren echter ook buitenshuis actief. Wetenschappelijke bronnen bevestigen dat sommigen als priesteressen, *gydjer*, deelnamen aan religieuze rituelen of een belangrijke rol speelden in vruchtbaarheidsculten, waaraan ze aanzien en macht ontleenden.⁷³ Daarnaast namen vrouwen ook actief deel aan commerciële bedrijvigheid. De positie van een vrouw in een handelsfamilie was vergelijkbaar met de positie van de vrouw binnen een boerenfamilie. Beiden zullen het bedrijf voor lange periode hebben bestierd wanneer de man afwezig was.⁷⁴ Zelfs is uit verschillende bronnen bekend dat

⁶⁹ *Innan stoks* wordt omschreven als ‘the area within the farmhouse and its immediate area’, ofwel de privésfeer, terwijl *utan stoks* verwijst naar ‘the area outside of the immediate household’ en dus de publieke sfeer, zie: Philadelphia Ricketts, *High-Ranking Widows in Medieval Iceland and Yorkshire: Property, Power and Identity in the Twelfth and Thirteenth Centuries* (Leiden 2010) 178.

⁷⁰ Jenny Jochens, *Women in Old Norse Society* (Ithaca 1995) 120-121.

⁷¹ Raffield, Price en Collard, ‘Polygyny, Concubinage, and the Social Lives of Women’, 191.

⁷² Ibidem; Dommasnes, ‘Women, Kinship, and the Basis of Power’, 70-75.

⁷³ Else Mundal, ‘The Double Impact of Christianization for Women in Old Norse Culture’, in: K.E. Børresen, S. Cabibbo en E. Specht ed., *Gender and Religion: European Studies* (Rome 2001) 237-253: 243; Dommasnes, ‘Women, Kinship, and the Basis of Power’, 72.

⁷⁴ In graven uit de Vikingperiode is veelvuldig weegapparatuur gevonden, waarvan een vijfde tot een derde in graven van vrouwen. Weegapparatuur wordt geassocieerd met het beroep van handelaren, daarom concludeert Anne Stalsberg dat vrouwen in de Oudnoordse samenleving ook een rol hebben gespeeld in de handel. Zie: Anne

op Vikingtochten ook vrouwen meereisden, zeker wanneer deze gericht waren op permanente overzeese kolonisatie.⁷⁵ Het is evenmin uitgesloten dat vrouwen deelnamen aan (semi)militaire expedities, bijvoorbeeld om voedsel te bereiden of gewonden te verzorgen; aan vrouwen werd vaak medische kennis toegeschreven.⁷⁶

Uit de Oudnoordse rechtsbronnen is tamelijk veel bekend over (de regels omtrent) het huwelijk. Een huwelijk in de Oudnoordse cultuur was in feite een contract tussen mannen: de bruidegom en de vader van de bruid.⁷⁷ Wanneer er geen vader meer was, werden de onderhandelingen gevoerd door een ander mannelijk familielid. Als deze er ook niet waren, kon bij uitzondering de moeder van de bruid het huwelijk regelen.⁷⁸ Vrouwen mochten wel zelfstandig scheiden van hun partner, hiervoor hoefden zij geen toestemming te hebben.⁷⁹ Echtscheidingsgronden waren mishandeling door de man, impotentie van de man, of onverenigbaarheid van karakters.⁸⁰ We weten dat voor mannen buitenechtelijke relaties niet ongewoon waren, vooral met slavinnen die specifiek voor seksuele doeleinden waren aangeschaft, maar ook met dienstmeiden of met ‘gewone’ vrije vrouwen.⁸¹ Maar hoe zat het met de seksualiteit van vrouwen?

Volgens dezelfde rechtshistorische teksten lijkt geen sprake te zijn geweest van absolute gendersegregatie; vrije vrouwen konden en mochten zich vrij bewegen. Ze werden niet gestraft wanneer ze buiten het huwelijk seksueel actief waren. Hoewel het niet gewenst was, leed de status van vrouwen er niet onder.⁸² Sommige vrouwen genoten een zekere mate van

Stalsberg, ‘Visible Women Made Invisible: Interpreting Vangarian Women in Old Russia’, in: Bettina Arnold en Nancy L. Wicker ed., *Gender and the Archaeology of Death* (Walnut Creek 2001) 65-80: 73-75.

⁷⁵ Judith Jesch, *Women in the Viking Age* (Woodbridge 1991) 35-36.

⁷⁶ Foote en Wilson, *The Viking Achievement*, 108.

⁷⁷ Jenny Jochens, ‘Old Norse Sexuality: Men, Women, and Beasts’, in: Vern L. Bullough en James A. Brundage ed., *Handbook of Medieval Sexuality* (New York 2000) 369-400: 370-371.

⁷⁸ Jochens, *Women in Old Norse Society*, 25-27.

⁷⁹ Mundal, ‘The Double Impact of Christianization for Women’, 240.

⁸⁰ Jochens, *Women in Old Norse Society*, 59.

⁸¹ Ruth Mazo Karras, ‘Concubinage and Slavery in the Viking Age’, *Scandinavian Studies* 62:2 (1990) 141-162: 141; Jochens, *Women in Old Norse Society*, 35.

⁸² Frederik Charpentier Ljungqvist, ‘Rape in the Icelandic Sagas: An Insight in the Perceptions about Sexual Assault on Women in the Old Norse World’, *Interfaces: A Journal of Medieval European Literature* 2 (2017) 189-209: 192.

seksuele vrijheid, al gold voor de meesten dat zij voor hun seksuele gedrag onder het gezag van mannelijke familieleden stonden.⁸³ De keerzijde hiervan was dat, wanneer een vrouw seksueel was misbruikt, ook de eer van haar mannelijke verwanten was geschonden. Zij waren dan verplicht waren om wraak te nemen.⁸⁴ Veel sagen vertellen over mannen die seksueel geweld gebruikten tegenover hun vrouwen.⁸⁵ Vrouwen werden verondersteld seks passief te ondergaan. Als in sagen vrouwen zelf het initiatief namen, betreft dat vaak oudere vrouwen met meer ervaring.⁸⁶

Vrouwen konden in de Vikingsamenleving zelfstandig grond bezitten en daarmee hun economische en sociale gewicht onderstrepen.⁸⁷ Als grondbezitters, maar ook als weduwen, hadden vrouwen eigen verantwoordelijkheden binnen de samenleving.⁸⁸ Verschillende wetsteksten, zoals de *Grágás*, de *Frostathingslög* en de *Gulathingslög*, suggereren dat vrouwen deelnamen aan de *Ding*, het rechtsgeding, tevens de bestuursvergadering. Voorheen meende men dat actieve participatie in het rechtsgeding – het stemmen, rechtszaken aanspannen, getuigen en publiekelijk spreken – voorbehouden was aan mannen.⁸⁹ Bij nader inzien hadden vrouwen echter onder bepaalde omstandigheden het recht, of zelfs de plicht, om actief deel te nemen, namelijk wanneer hun echtgenoot langdurig ziek was of in het buitenland verbleef. Daarnaast namen weduwen de plaats van hun overleden echtgenoot in het rechtsgeding in.⁹⁰ Vrouwen konden volgens de rechtsbronnen ook titels en machtsposities erven wanneer er geen mannelijke erfgenamen waren. Zo kon een vrouw in IJsland een *gordord* (positie als hoofdman) erven, al mochten ze dan niet in persoon optreden als *godzi*, daarvoor moesten ze een mannelijke plaatsvervanger aanstellen.⁹¹

⁸³ Raffield, Price en Collard, 'Polygyny, Concubinage, and the Social Lives of Women', 188-189.

⁸⁴ Jochens, *Women in Old Norse Society*, 26.

⁸⁵ Idem, 'Old Norse Sexuality', 370.

⁸⁶ Jenny Jochens, 'The Illicit Love Visit: An Archaeology of Old Norse Sexuality', *Journal of the History of Sexuality* 1:3 (1991) 357-392: 377-380.

⁸⁷ Alexandra Sanmark, 'Women at the Thing' in: Nancy Coleman en Nanna Løkka ed., *Kvinner I Vikingstid* (Oslo 2014) 89-105: 94; Birgit Sawyer, *The Viking-age Rune-stones: Customs and Commemoration in Early Medieval Scandinavia* (Oxford 2000) 92.

⁸⁸ Sawyer, *The Viking-age Rune-stones*, 111-112.

⁸⁹ Sanmark, 'Women at the Thing', 92-93.

⁹⁰ Ibidem, 89; Mundal, 'The Double Impact of Christianization for Women', 241-242.

⁹¹ Byock, *Viking Age Iceland*, 196.

Rollen en posities van vrouwen in *Vikings*

In de voorgaande paragraaf is onderzocht wat de historische posities en rollen van vrouwen in de Oudnoorse samenleving waren. Nu is de vraag hoe in *Vikings* met dit soort ‘harde’ informatie is omgesprongen. Het begrip *conventional restrictions* is hierop van toepassing, dit slaat op allerlei door traditie en gewoontes bepaalde beperkingen die binnen een specifieke cultuur gelden.⁹² Daarbij is aangenomen dat de in rechtsteksten vastgelegde normen en regels voor vrouwen opgevat kunnen worden als *conventional restrictions*. Hebben de makers van *Vikings* in de verbeelding van Vikingvrouwen veel gelegen laten liggen aan de *conventional restrictions* die binnen de Vikingsamenleving voor vrouwen bestonden?

Wat de plaats van vrouwen in de serie betreft, besteedt *Vikings* opvallend weinig aandacht aan wat *innan stokeks* plaatsvindt. Wanneer in afleveringen vrouwen aan het werk worden getoond, gebeurt dit dikwijls op de achtergrond van scènes: het toont hoe vrouwen kleding wassen, stoffen repareren, voedsel voorbereiden of andere dergelijke taken. Een terugkerende scène is wanneer twee vrouwelijke personages dingen met elkaar bespreken terwijl zij aan het weefgetouw werken.⁹³ In *Vikings* wordt niet bewust aandacht besteed aan de positie van vrouwen binnenshuis. In seizoen één wordt duidelijk gemaakt dat vrouwen op het huis moeten passen wanneer mannen afwezig waren.⁹⁴ In seizoen twee wordt dit omgekeerd wanneer Lagertha haar mannelijke vertrouweling, Kalf, achterlaat om haar private belangen in Hedeby te beschermen, als zij naar Wessex afreist.⁹⁵ Over de rol die vrouwen speelden in de handel wordt niets getoond, maar in *Vikings* zijn Scandinavische vrouwen niet aan huis gebonden. In verschillende gevallen gaan vrouwen mee op reis, migreren zij, maar vergezellen zij ook mannen op militaire expedities en plundertochten. Behalve strijdlustige schildmaagden gaan ook ‘gewone’ vrouwen mee, zoals tijdens de expedities naar Parijs,⁹⁶ en

⁹² Mieke Bal, *Narratology: Introduction to the Theory of Narrative* (3de editie; Londen 2009) 194-195. Het concept is oorspronkelijk ontwikkeld door Claude Bremond, ‘The Logic of Narrative Possibilities’, *New Literary History* 11:3 (1980) 387-411.

⁹³ ‘Brother’s War’.

⁹⁴ ‘Wrath of the Northmen’, *Vikings* seizoen 1, aflevering 2, History Channel, 10 maart 2013.

⁹⁵ ‘Mercenary’.

⁹⁶ ‘Paris’, *Vikings* seizoen 3, aflevering 7, History Channel, 2 april 2015; ‘What Might Have Been’.

bij de bouw van nederzettingen in Wessex⁹⁷ en IJsland.⁹⁸ In *Vikings* zien we vrouwen een actieve rol spelen in religieuze ritën, maar slechts in enkele gevallen als priesteres.⁹⁹ Lagertha en Aslaug brengen, in hun posities als leiders, offers tegen epidemieën,¹⁰⁰ voor een goede oogst¹⁰¹ of voor succesvolle expedities.¹⁰² Zij vervullen deze religieuze functie niet als priesteressen, maar als onderdeel van hun machtspositie.

Het huwelijk in de Oudnoordse cultuur was in principe een overeenkomst tussen de bruidegom en een mannelijk familielid van de bruid. In *Vikings* zien we dit een enkele keer terug wanneer *earl* Haraldson zijn dochter aan een van zijn mannen belooft en uiteindelijk uithuwelijkt aan een Zweedse graaf.¹⁰³ Maar hier blijft het dan ook bij; in *Vikings* accepteren of weigeren vrouwen zelf huwelijksaanzoeken die aan hen worden gedaan en scheiden vrouwen op eigen initiatief van hun echtgenoten. Lagertha's scheiding van Ragnar is hier een goed voorbeeld van.¹⁰⁴ In de televisieserie komen daarnaast veel seksueel getinte scènes voor die suggereren dat in de Vikingsamenleving een losse seksuele moraal bestond en dat zowel mannen als vrouwen vrijelijk seksuele relaties konden aangaan.¹⁰⁵ Zo heeft Aslaug een affaire en wanneer Ragnar dit ontdekt, deert het hem niet.¹⁰⁶ Ook Lagertha gaat verschillende verhoudingen aan, maar de meest opvallende is haar relatie met een vrouw, Astrid.¹⁰⁷ *Vikings* toont naast ruime vrijheid op seksueel gebied echter ook veel seksueel geweld tegen vrouwen. Verschillende afleveringen tonen scènes waarin vrouwen worden aangerand of verkracht.¹⁰⁸ Ook Lagertha wordt meerdere malen bedreigd door mannen, maar weet

⁹⁷ 'The Usurper', *Vikings* seizoen 3, aflevering 5, History Channel, 19 maart 2015.

⁹⁸ 'The Message'.

⁹⁹ 'A Simple Story', *Vikings* seizoen 5.1, aflevering 9, History Channel, 17 januari 2018.

¹⁰⁰ 'All Change', *Vikings* seizoen 1, aflevering 9, History Channel, 28 april 2013.

¹⁰¹ 'Warrior's Fate'.

¹⁰² 'The Vision'; 'Revenge', *Vikings* seizoen 4.1, aflevering 18, History Channel, 18 januari 2015.

¹⁰³ 'Trial'; 'Raid', *Vikings* seizoen 1, aflevering 5, History Channel, 31 maart 2013.

¹⁰⁴ 'Brother's War'.

¹⁰⁵ Zie bijvoorbeeld: 'Sacrifice', *Vikings* seizoen 1, aflevering 8, History Channel, 21 maart 2013; 'Revenge'.

¹⁰⁶ 'The Usurper'; 'Born Again', *Vikings* seizoen 3, aflevering 6, History Channel, 26 maart 2015.

¹⁰⁷ Respectievelijk: 'Warrior's Fate'; 'Moments of Vision', *Vikings* seizoen 5.1, aflevering 10, History Channel, 24 januari 2018; en 'Trial'.

¹⁰⁸ 'The Message'.

zichzelf altijd te beschermen,¹⁰⁹ in één geval doodt ze zelfs de man die haar belaagt.¹¹⁰ In seizoen vijf verkracht Lagertha zelf een man, koning Harald, wanneer hij haar bedreigt en beledigt.¹¹¹

Vikings voert vrouwen opmerkelijk weinig op als (groot)grondbezitters of als actieve aanwezige op lokale *Dinger*. Uitzonderingen vormen de scènes waarin Lagertha getuigt van Ragnars onschuld aan de dood van een Vikingkrijger en waarin de inwoners van Hedeby, inclusief de vrouwen, stemmen over de verbanning van Lagertha.¹¹² De televisieserie toont verschillende malen hoe Lagertha en Aslaug de leidersrol van Ragnar overnemen wanneer deze afwezig is, ook waar het gaat om belangrijke beslissingen.¹¹³ Behalve als plaatsvervangers van hun afwezige (of overleden) echtgenoot, toont *Vikings* ook vrouwen die geheel zelfstandig heerschappij uitoefenen, of in elk geval de ambitie daartoe openlijk uitspreken - zoals Aslaug en Margrethe, die naar de Ziener gaan om te vragen of zij ooit over Kattegat zullen heersen.¹¹⁴ Aslaug en Siggy bespreken zelfs met elkaar dat zij, vrouwen, betere heersers zijn dan mannen.¹¹⁵ Voor hen blijft het vooral bij ambities, maar Lagertha weet zich echt op te werken tot een uitzonderlijk machtige persoon. Eerst wordt ze verheven tot graaf, daarna voert ze haar krijgers aan op militaire expedities en sticht zij een nederzetting in Wessex om uiteindelijk daadwerkelijk koningin te worden van Kattegat.¹¹⁶

In de onderstaande tabel is samengevat hoe vaak de *conventional restrictions* (CR) van vrouwen in *Vikings* binnen drie verschillende domeinen van het dagelijkse bestaan zijn gerespecteerd.

¹⁰⁹ ‘Rites of Passage’; ‘Eye for an Eye’.

¹¹⁰ ‘Trial’.

¹¹¹ ‘The Departed, Part 2’.

¹¹² Respectievelijk: ‘Trial’ en ‘A Good Treason’.

¹¹³ Voorbeelden zijn te zien in: ‘Sacrifice’; ‘All Change’; ‘The Vision’; ‘A King’s Ransom’, *Vikings* seizoen 1, aflevering 7, History Channel, 14 april 2014; ‘Breaking Point’, *Vikings* seizoen 3, aflevering 9, History Channel, 16 april 2015, en ‘Scarred’.

¹¹⁴ Respectievelijk: ‘A Good Treason’ en ‘Moments of Vision’.

¹¹⁵ ‘Invasion’.

¹¹⁶ Achtereenvolgens: ‘Blood Eagle’; ‘The Lord’s Prayer’, *Vikings* seizoen 2, aflevering 10, History Channel, 31 mei 2014; ‘Paris’; ‘Mercenary’; ‘The Great Army’, *Vikings* seizoen 4.2, aflevering 17, History Channel, 11 januari 2017.

Domein	Aantal scènes (in vijf seizoenen)	CR wel gerespecteerd	CR niet gerespecteerd	CR deels gerespecteerd
Huishouden & bedrijf	17	15	1	1
Familie & seksualiteit	28	20	4	4
Openbare functies	18	6	9	3

De uitkomst van deze analyse is even duidelijk als onthullend: in de televisieserie *Vikings* wordt de claim van historische authenticiteit grotendeels waargemaakt, vooral als het aankomt op de verwerking van actuele wetenschappelijk informatie. Dit geldt echter voor één domein niet, namelijk dat van ‘openbare functies’. Dat wil zeggen dat *Vikings* bij het tonen van vrouwen als participanten aan de publieke sfeer in de Vikingsamenleving vaker wél dan niet een loopje neemt met wat we hierover uit wetenschappelijke, en dan met name rechtshistorische, bronnen weten.

Presentisme : een 21ste-eeuwse verbeelding van vrouwen

Mediëvismen vertonen dikwijls presentisme, de verwerking van hedendaagse sociale en politieke ideeën in voorstellingen van het verleden, en worden met regelmaat gebruikt om eigentijdse idealen omtrent gendernormen en -rollen uit te werken.¹¹⁷ Er is reden om te vermoeden dat ook *Vikings* eigentijdse ideeën heeft verwerkt in de posities van vrouwen. Scenarioschrijver Hirst heeft in interviews openlijk verklaard dat hij belang hecht aan het leggen van verbanden tussen onze hedendaagse Westerse samenleving en de periode waarover hij schrijft: ‘(...) *my whole career has really been an effort to connect the past to the present. (...) I’ve always tried to make the issues humans face in their particular society resonate with contemporary audiences.*’¹¹⁸ Een studie van Elisabeth Arwill-

¹¹⁷ Tison Pugh en Lynn T. Ramey, *Race, Class and Gender in Medieval Cinema* (New York 2007) 1.

¹¹⁸ ‘Vikings: an interview with the show’s creator and writer Michael Hirst’, *History Extra*, 7 juni 2016. <https://www.historyextra.com/period/viking/vikings-an-interview-with-the-shows-creator-and-writer-michael-hirst/>, geraadpleegd 12 november 2018.

Nordbladh toont aan dat heersende genderideologieën al eerder de verbeelding van vrouwen uit de Vikingperiode hebben beïnvloed. Het populairwetenschappelijke beeld van de Oudnoordse vrouw als bestierder van het huishouden heeft zijn oorsprong in de negentiende eeuw.¹¹⁹ Vrouwen werden als inferieur aan mannen gezien en droegen, vanwege een “natuurlijke” aanleg voor zorg, verantwoording voor het huishouden.¹²⁰ Deze ideeën werden teruggeprojecteerd op de Oudnoordse samenleving. Tegen het einde van de twintigste eeuw werd dit beeld aangepast aan de toenmalige visie omtrent gender. Er werd meer belang, verantwoordelijkheid en onafhankelijkheid toegeschreven aan Vikingvrouwen, hoewel ze toch wezens bleven die *innan stokeks* opereerden. Arwill-Nordbladh toont hiermee aan hoeveel invloed dominante ideeën uit onze eigen tijd hebben op onze constructie van het verleden.¹²¹

Het beeld van de Vikingvrouw is nog steeds aan verandering onderhevig. In de 21ste eeuw is gelijkheid tussen seksen een belangrijk concept; men is zich bewust van de nog steeds bestaande, maar uiterst onwenselijke, sociale ongelijkheid tussen man en vrouw.¹²² Ook dit wordt teruggeprojecteerd op het verleden, zoals een Amerikaanse collegedocente, Terri Barnes, onlangs nog constateerde.¹²³ Praat je over de Vikingen, dan denken scholieren aan een egalitaire Vikingsamenleving en Oudnoordse vrouwen die in elk opzicht gelijk waren aan mannen: ‘*Couple that with the women known as “shieldmaidens” (...) and it seems Viking Age Scandinavia was a feminist paradise.*’¹²⁴ Het is niet onmogelijk, nee, zelfs waarschijnlijk, dat *Vikings* veel aan dit misverstand heeft bijgedragen.

De analyse van de posities van vrouwen in *Vikings* toont aan dat het beeld dat de serie schetst grotendeels in overeenstemming is met wetenschappelijke bronnen. De serie wijkt echter af op het gebied van de rol van vrouwen in de publieke sfeer. Vooral de machtsposities die vrouwen zoals Lagertha bekleden, komen niet overeen met wetenschappelijke bronnen.

¹¹⁹ Elisabeth Arwill-Nordbladh, ‘The Swedish Image of Viking Age Women: Stereotype, Generalisation, and Beyond’, in: Ross Samson ed., *Social Approaches to Viking Studies* (Glasgow 1991) 53-64: 53.

¹²⁰ Arwill-Nordbladh, ‘The Swedish Image of Viking Age Woman’, 59.

¹²¹ *Ibidem*, 64.

¹²² Terri Barnes, ‘Reflections on Our Fascination with Vikings and What it Tells Us about How We Engage with the Past’, *The Medieval Magazine* 28 (2015) 6-17: 7.

¹²³ Barnes, ‘Reflections on Our Fascination with Vikings’, 8.

¹²⁴ *Ibidem*.

In de serie wordt weinig aandacht besteed aan het traditionele beeld van de vrouw als huisvrouw, maar wordt veelvuldig gebruik gemaakt van legendarische vrouwbeelden die gendernormen overschrijden, zoals de schildmaagd. Door de posities die *Vikings* aan vrouwen toekent in de Vikingsamenleving stelt de serie dat vrouwen hetzelfde konden bereiken als mannen. In die zin is het verleden dat wordt weerspiegeld in *Vikings* vooral ook het heden en in de verbeelding van Vikingvrouwen echoot de serie ‘*the rather wishful thinking of modern Western society*’.¹²⁵

Conclusie

In dit artikel is vanuit de studie van (neo)mediëvismen gekeken naar de televisieserie *Vikings* en is de authenticiteitsclaim van de makers aan één narratief aspect getest, namelijk de posities die in de serie aan vrouwen worden toegekend. In hoeverre is het beeld dat *Vikings* schetst van de posities van vrouwen in overeenstemming met actuele wetenschappelijke kennis?

Er zijn in dit artikel twee verschillende beelden van Oudnoordse vrouwen onderzocht, namelijk legendarische vrouwbeelden uit middeleeuws sagenmateriaal en een historisch beeld afkomstig uit wetenschappelijke bronnen. Uit een analyse naar de mate waarin een wetenschappelijk beeld van de posities van vrouwen in de Vikingsamenleving terugkeert, blijkt dat *Vikings* zijn authenticiteitsclaim grotendeels waarmaakt. Over het algemeen volgt het de *conventional restrictions* die de Oudnoordse samenleving aan vrouwen oplegde. Het wijkt echter af omtrent de participatie van vrouwen aan het openbare leven, zoals in machtsposities, en breekt hier vaker wel dan niet met wat we hierover weten uit rechtshistorische bronnen.

De sagen vertellen over bijzondere vrouwen die zich in traditioneel mannelijke sferen begeven, zoals de in *Vikings* populaire schildmaagden. De serie laat deze legendarische vrouwbeelden veelvuldig terugkeren en versterkt de aandacht op hen door het traditionele beeld van de vrouw *innan stokeks* voor een groot deel buiten beschouwing te laten. Bij het gegeven dat *Vikings* voornamelijk een historisch authentiek beeld geeft, moet dus een kanttekening geplaatst worden. Er is in *Vikings* sprake van presentisme; het beeld van vrouwen in de serie is beïnvloed door eigentijdse idealen omtrent gendernormen.

¹²⁵ Puchalska, ‘*Vikings* Television Series’, 94.